

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-56>

УДК 338.432

РОЛЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА: ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ

UKRAINE'S ROLE IN THE GLOBAL GRAIN MARKET: CHALLENGES AND THREATS

Лотиш Оксана Ярославівна

кандидат економічних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9321-6315>

Lotysh Oksana

Western Ukrainian National University

Стаття присвячена актуальним питанням ролі України на світовому ринку зерна та викликам і загрозам, які виникли внаслідок агресії росії. Охарактеризовано потенціал зернового ринку в Україні та відображено місце України у світових рейтингах з виробництва та експорту пшениці, кукурудзи та ячменю. Зокрема виявлено ризики для зернової галузі України, а саме: зменшення посівних площ, нестача елеваторів, порушення логістичних ланцюгів та фінансові втрати від недоотримання експортної виручки. Охарактеризовано товарну та географічну структуру експорту зернових під час війни та вказано на важливість українського зерна, як товару, що формує світову продовольчу безпеку. Зосереджено увагу на те, що нестача пропозиції та значний попит на продовольство сприяють зростанню цін на зернову продукцію. Здійснено аналіз динаміки цін на основні зернові культури у світі. Виявлено, що зростання цін на зернові матиме вкрай негативний вплив на продовольчі ринки загалом, насамперед у менш розвинутих країнах, які потерпають ще й від нестачі продовольчих товарів. Наведено низку заходів щодо зменшення негативного впливу російсько-української війни на світову продовольчу безпеку, через зростання цін на зернові та виникнення дефіциту зерна.

Ключові слова: зерно, світовий ринок зерна, ціна на ринку зерна, виклики, загрози зернового ринку України.

Challenges and risks related to ensuring food security in the world, which arose as a result of the COVID pandemic, significantly intensified in 2022 in the process of Russia's aggressive war in Ukraine. The source of such risks is the increase in price volatility on the global grain market due to the destruction of well-established supply chains. However, the situation in 2022 is worsened by the fact that the war has been unleashed precisely in Ukraine, on the territory of which agricultural production is traditionally carried out and grain supplies are carried out to the markets of Europe, the Middle East and African countries. Ukraine is one of the leaders in the export of grain crops, which directly or indirectly affect food security in the world. The article is devoted to the topical issues of Ukraine's role in the world grain market and the challenges and threats that arose as a result of the war unleashed by Russia. The potential of the grain market in Ukraine is characterized and the place of Ukraine in the world rankings for the production and export of wheat, corn and barley is reflected. In particular, risks for the grain industry of Ukraine were identified, namely: a decrease in sown areas, a lack of elevators, and financial losses from the lack of export revenue. The commodity and geographical structure of grain exports during the war is characterized, and the importance of Ukrainian grain as a product that forms global food security is indicated. Attention is focused on the fact that the lack of supply and significant demand for food contributes to the increase in prices for grain products. An analysis of the dynamics of prices for the main grain crops in the world was carried out. It was found that the increase in grain prices will have an extremely negative impact on food markets in general, primarily in less developed countries, which will also suffer from food shortages. However, already in the medium-term perspective, by preserving the territory, Ukraine is able to significantly increase its contribution to global agrarian and food security. A number of measures are given to reduce the negative impact of the Russian-Ukrainian war on world food security, due to the rise in grain prices and the emergence of grain shortages.

Keywords: grain, world grain market, price on the grain market, challenges, threats to the grain market of Ukraine.

Постановка проблеми. Світовий ринок зерна є динамічним та характеризується невизначеністю і нестабільністю. В умовах розв'язаної росією війни проти України виклики і загрози ще більше поглибилися і вийшли на перше місце у забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Наша країна є одним із важливих світових виробників та експортерів зерна. Основними експортними товарами є кукурудза, пшениця і ячмінь. Питома вага України на світовому ринку кукурудзи складає 15%, пшениці – 10%, ячменю – 13%. На сьогодні на стан галузі вплинула ситуація із агресією росії, що значною мірою на початку сезону паралізувало торгівлю і логістику зерновими та привело до втрати певної частини врожаю зернових. Тому актуальним завданням для виробників зернової продукції є саме визначення загроз і викликів розвитку зернової галузі України в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективного розвитку зернової галузі досліджували зарубіжні та українські науковці. Серед них можна виділити наукові праці таких авторів В. Андрійчук, Б. Андрющенко, О. Барановська, О. Боднар, Н. Голомша, Ю. Гончар, Є. Грищенко, В. Євтушенко, М. Ільчук, І. Коновал, О. Шпичак. Однак проблеми, які виникли внаслідок розв'язаної росією війни проти нашої країни висунули на перше місце пошук шляхів вирішення викликів і загроз для зернової галузі, що в силу певних об'єктивних причин, залишаються недостатньо дослідженими. Саме це і визначило актуальність та мету статті.

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу стану зернової галузі України в умовах російської військової агресії, з виявленням ризиків та викликів для розвитку національного і світового ринку зерна. Завданнями статті є проведення аналізу виробництва і експорту основних видів зернових в Україні, визначення місця і ролі України на світових зернових ринках та виокремлення викликів і загроз функціонування підприємств зернової галузі в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Український аграрний сектор займає вагоме місце у структурі валового виробництва продукції загалом і в структурі експортної виручки зокрема. До російської агресії аграрний сектор складав 20% від ВВП та майже 40% від усіх експортних надходжень. Тільки за 2021–2022 маркетинговий рік експорт зернових та олійних склав 61,5 млн тонн

або 22,2\$ млрд, із них більше як 12 \$ млрд припало на експорт зернових культур.

Згідно статистичних даних за 2019–2021 рр. обсяги внутрішнього споживання усіх видів зернових в Україні становлять 15,0–16,0 млн тонн, а решта виробленого зерна експортується. Так у 2020 р. у загальній структурі обсягу експорту зернових у 52,2 млн тонн відвантажено було: пшениці – 26,7 млн тонн, кукурудзи – 35,1 млн тонн, ячменю – 8,4 млн тонн. У 2021 р. в Україні було вироблено загалом 86,01 млн тон зернових і станом на 21 лютого 2022 р. було експортовано 42,54 млн тонн, а на складах та елеваторах залишалося ще близько 27 млн тон зерна, яке можна було експортувати. Однак розпочата росією війна заблокувала вивезення зерна через Чорне море [1; 2].

У 2021 р. Україна виростила найбільший за всю історію незалежності врожай пшениці – 33,01 млн тонн, що на 7,59 млн тонн більше, ніж у сезоні 2020 р. і посіла 7 місце у світі. Попереду в рейтингу найбільших виробників пшениці є Австралія, США, Росія, Індія, Китай та ЄС. Найбільшими у світі виробниками пшениці є Китай із урожаєм 135 млн тон та Індія – 108 млн тонн. Однак ці країни не є помітними експортерами, оскільки споживають більше, ніж обсяг власного виробництва, тобто є чистими імпортерами. До країн-виробників і одночасно експортерів пшениці належать ЄС із часткою виробництва на світовому ринку у 16,3%, Росія – 11%, США – 6,4%, Австралія – 4,3%, Україна – 3,3% та Аргентина – 2,3%.

Найбільший експортний потенціал мають Австралія із показником відношення експорту до виробництва 74,4%, Аргентина – 72,1%, Україна – 57,6%, США – 48,7%, росія – 43,9% (табл. 1). Це можна пояснити значним потенціалом країн щодо посівних площ, врожайності та незначним використанням пшениці для продовольчих та кормових потреб населення у межах країни. Країни Європейського Союзу, займаючи вагоме місце у світовому виробництві (16%), займають серед основних країн-експортерів лише 6 місце із потенціалом 24,6%, тобто на світовий ринок ними експортується кожна 4 тонна пшениці.

Починаючи із березня 2022 р. і до серпня експортний ринок пшениці України був малоактивним, при цьому морські шляхи були заблоковані росією, а експорт альтернативними шляхами через Польщу та Румунію лишався доволі обмеженим та ускладнювався сезонним збільшенням навантаження на всі ланцюжки постачання.

Таблиця 1

Динаміка виробництва і експорту пшениці у світі та Україні за 2020–2022 рр. (млн тонн)

№ зп	Країни	2020	2021	2022 травень	Експорт / Виробництво 2022, %
Виробництво пшениці					
1	Аргентина	19,8	17,6	22,2	72,1
2	Австралія	14,5	33,3	36,3	74,4
3	ЄС	138,8	126,7	138,4	24,6
4	росія	73,6	85,4	75,2	43,9
5	США	52,6	49,8	44,8	48,7
6	Україна	29,2	25,4	33,0	57,6
7	Світове виробництво	762,4	776,3	779,3	-
8	Частка України	3,8	3,3	4,2	-
Експорт пшениці					
1	Аргентина	13,6	9,6	16,0	-
2	Австралія	10,1	19,7	27,0	-
3	ЄС	39,8	29,7	34,0	-
4	Росія	34,5	39,1	33,0	-
5	США	26,4	26,7	22,0	-
6	Україна	21,0	16,9	20,0	-
7	Світовий експорт	194,4	198,7	204,8	-
8	Частка України	10,8	8,5	9,8	-

Джерело: розраховано автором на основі [3; 4; 5]

До ТОП-5 країн експортерів пшениці за результатами 2021–2022 маркетингового року належать росія, ЄС, Австралія, США, Україна (рис. 1). Незважаючи на обмеження вивезення зерна, порушення логістичних маршрутів та високу вартість пального внаслідок розв'язаної росією війни, Україна зберегла позиції у світовому експорті пшениці, її частка склала 14,4% або 19 млн тон. У загальному обсязі експорту пшениці найбільша питома вага належить росії – 24,9%, країнам Європейського Союзу – 23,4%, Австралії – 20,8%, США – 16,5%.

З виробництва кукурудзи Україна займає 6 місце у світі. Більше кукурудзи з середини 2021 р. до середини 2022 р. виростили тільки в Аргентині, ЄС, Бразилії, Китаї та США.

Якщо аналізувати динаміку виробництва та експорту кукурудзи, то за даними ФАО найбільшим світовим виробником є Китай – 272,5 млн тонн, проте практично весь обсяг продукції використовується на внутрішні потреби і впливу на експортні позиції у світі не має. В рейтингу найбільших експортерів за обсягами кукурудзи Україна займає 4 місце

у світі, поступившись лише США, Бразилії та Аргентині (табл. 2). Якщо брати до уваги показник співвідношення експорту до виробництва, то найбільші експортні можливості по кукурудзі мають Аргентина (80,2%) та Україна (64,8%).

На сьогодні у світі виникає дефіцит кукурудзи, внаслідок чого можна очікувати на зростання попиту та цін на неї. Така зміна кон'юнктури світового ринку кукурудзи складається на користь української продукції. Експорт кукурудзи з України у грудні 2022 р. активізувався і його обсяги можуть зрости до 2 млн тонн на місяць. Якщо такі темпи будуть зберігатися і надалі, то місячний експорт кукурудзи з України може сягнути максимальної відмітки у 2,5 млн тонн.

У структурі виробництва та експорту зернових в Україні ячмінь займає 3 місце після кукурудзи і пшениці. За рахунок низьких виробничих витрат та широкого ринку збуту ячмінь є привабливою культурою для експорту. За врожаєм ячменю Україна перебуває на 4 місці у світі, поступившись Австралії, росії та ЄС. За експортом ячменю Україна у 2020 р. займала

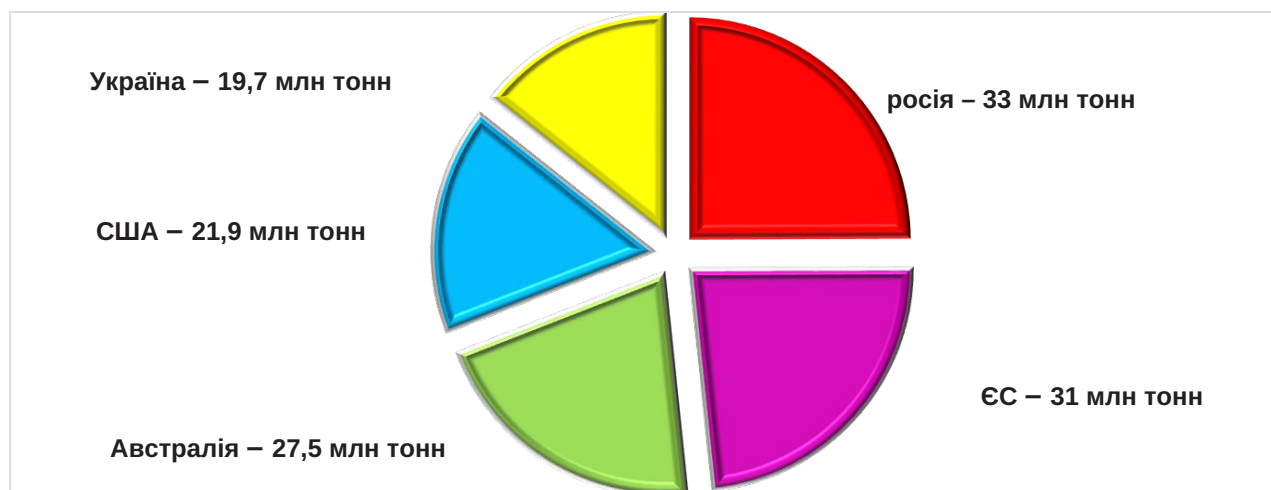

Рис. 1. ТОП-5 країн експортерів пшениці у світі у 2022 р. (млн тонн)

Джерело: розраховано автором на основі [6]

Таблиця 2

Динаміка виробництва і експорту кукурудзи у світі та Україні за 2020–2022 рр. (млн тонн)

№ зп	Країни	2020	2021	2022 травень	Експорт / Виробництво 2022, %
Виробництво кукурудзи					
1	Аргентина	51,0	52,0	53,0	80,2
2	Бразилія	102,0	87,0	116,0	29,3
3	ЄС	66,7	67,1	70,5	7,4
4	Індія	28,8	31,6	32,5	10,2
5	США	346,0	358,4	383,9	16,5
6	Україна	35,9	30,3	42,1	64,8
7	Світове виробництво	1120,1	1125,9	1215,6	-
8	Частка України	3,2	2,7	3,5	-
Експорт кукурудзи					
1	Аргентина	39,9	36,5	42,5	-
2	Бразилія	34,1	27,5	34,0	-
3	ЄС	5,4	3,7	5,2	-
4	Індія	1,1	3,7	3,3	-
5	США	47,0	68,6	63,5	-
6	Україна	28,9	23,9	27,3	-
7	Світовий експорт	175,7	183,7	192,6	-
8	Частка України	16,4	13,0	12,1	-

Джерело: розраховано автором на основі [3; 4; 5]

4 місце у світі, експортувавши понад 5 млн тон ячменю, у 2021 р. – 3 місце з обсягами експорту 5,7 млн тон, при цьому спрямовуючи щорічно на зовнішні ринки 50% від сукупного виробництва. Варто відмітити, що Україна до

початку війни встигла вивезти весь обсяг призначеного для експорту ячменю, вирощеного у 2021 р.

Так у 2021–2022 маркетинговому році найбільшим експортером ячменю була Австралія

із часткою у світовому експорті у 30,8%, друге і третє місце зайняла Франція – 23,1% та Україна – 19,9%. І останніми у рейтингу ТОП-5 світових експортерів ячменю була Росія – 14% та Канада – 12,2% (рис. 2).

Згідно прогнозів у 2022 р. Україна планувала зібрати близько 8,2 млн тон ячменю. Однак розв'язана росією війна привела до втрати частини врожаю через окупацію південних областей, на які припадала найбільша частка виробництва ячменю. Внаслідок цього на кінець 2022 р. врожай ячменю склав

5,5 млн тон. Це значною мірою вплинуло на кон'юнктуру світового ринку ячменю. У зв'язку з такою ситуацією найбільшим імпортерам українського ячменю у 2022 р. доведеться підняти закупівельну ціну, щоб активізувати постачання ячменю виробниками.

Основними країнами-споживачами українського ячменю у 2021 р. були Китай (2,93 млн тонн), Туреччина (928 тис. тонн), Саудівська Аравія (373 тис. тонн), Лівія (347 тис. тонн), Туніс (235 тис. тонн), Ізраїль (119 тис. тонн) та країни-члени ЄС (116 тис. тонн) (рис. 3).

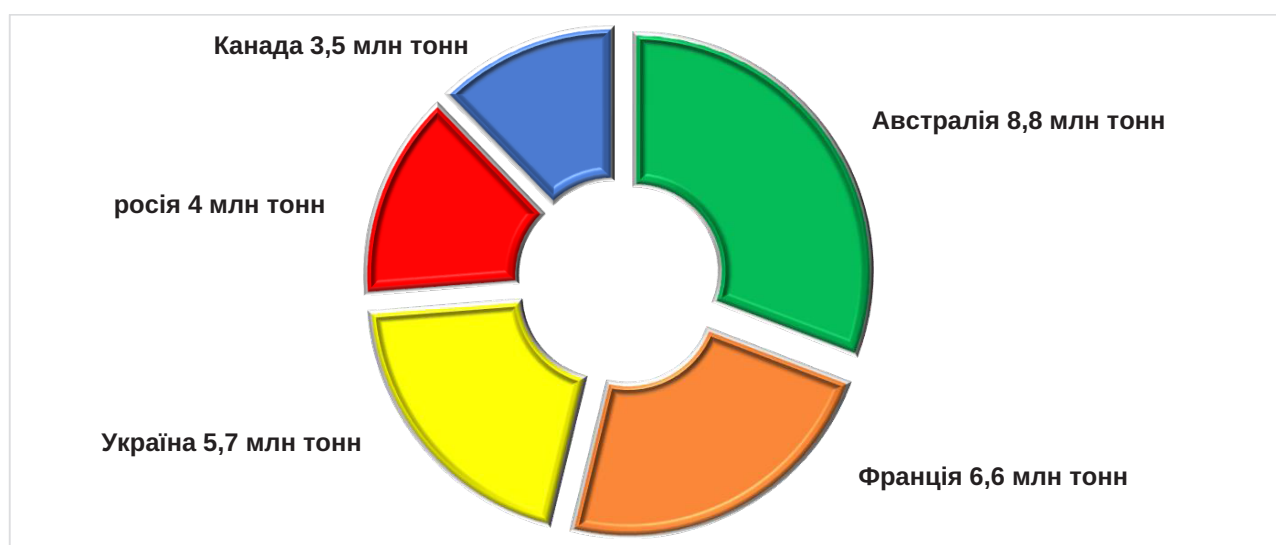

Рис. 2. ТОП-5 світових експортерів ячменю у 2021–2022 маркетинговому році

Джерело: розраховано автором на основі [4; 5]

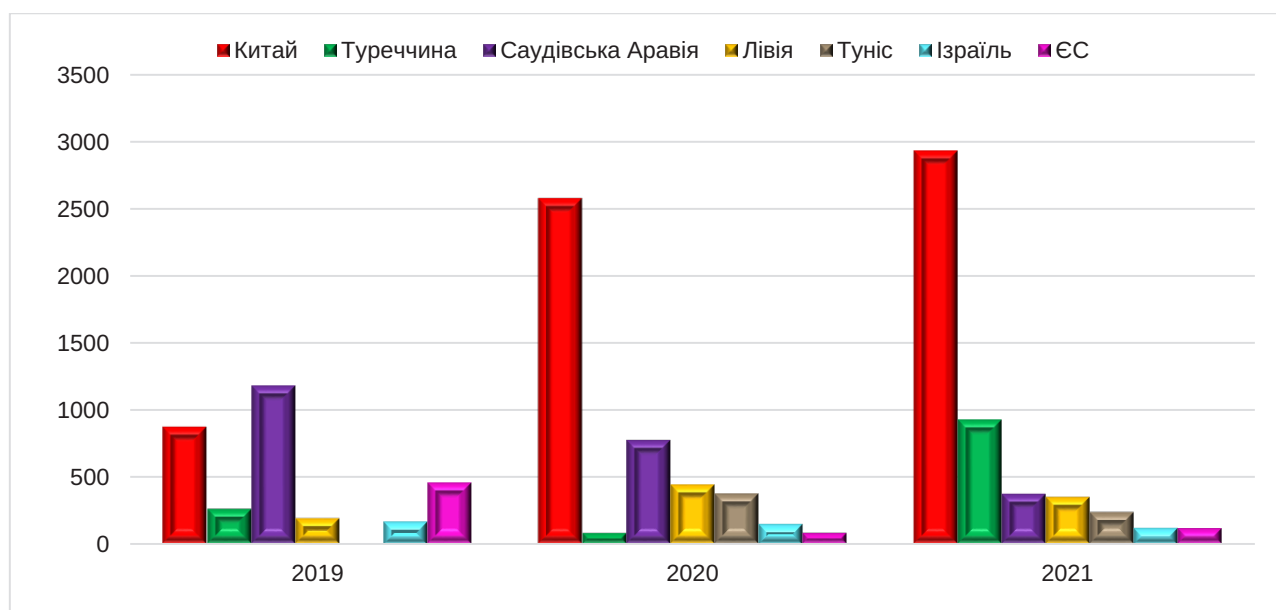

Рис. 3. Географія експорту українського ячменю за 2019–2021 рр.

Джерело: розраховано автором на основі [4; 5]

До війни експортний потенціал ячменю становив 6–6,5 млн тон, українські порти успішно з ним справлялися. Наразі темпи експорту залежать від роботи «зернового коридору», яким зерно відправляють із трьох чорноморських портів: Одеса, Чорноморськ та Південний.

З початком російського вторгнення український аграрний експорт припинився до серпня 2022 р., при цьому недоекспортованими залишилися 19 млн тон основних експортних культур – майже 12 млн тон кукурудзи і 7 млн тонн пшениці. Динаміка товарної структури експорту зернових за останні два роки свідчить про значне скорочення обсягів експорту основних зернових культур. Так, станом на 01.12.2022 р. експорт кукурудзи зменшився майже в 4 рази, пшениці – у 1,6 разів, ячменю – у 6 разів порівняно з 2021 р. (рис. 4). Однак, за період грудня 2022 р. – травня 2023 р. обсяги відвантажень зернових можуть наздогнати довоєнний рівень і забезпечити країні-імпортерів необхідними поставками зерна.

Таке зменшення експорту зернових зумовлено частковою блокадою чорноморських портів росією. До війни через південні порти відправлялось 95% вітчизняного аграрного експорту – кожен місяць майже 6 млн тон зерна, а відвантаження залізницею склало 300 тис. тон, що майже у 20 разів менше. Адже основні обсяги експорту зернових в Україні до нападу Росії на нашу країну до покупців спрямовувались через порти Миколаєва, Одеси, Чорноморська. Ще 5% припадало на Маріуполь та Бердянськ. Здебільшого зерно в порти везли залізницею. Внаслідок таких обмежувальних заходів у наших портах все

ще знаходиться більше 8 млн тонн зернових врожаю 2021 р., які очікують на відправку на експорт. Альтернативні автотранспортні, залізничні та річкові маршрути не можуть компенсувати втрату експорту морським транспортом та вирішити проблему вузьких місць у нових можливих ланцюжках поставок, які ще належить усунути (рис. 5). Експорт зерна у країни ЄС, який відбувається залізницею та автомобільним транспортом, становить приблизно 5% від усього українського експорту зернових. Загалом, використання залізничного транспорту для здійснення експортних поставок з України є хорошою альтернативою та доповненням до можливості експорту морським транспортом, проте варто відзначити, що цей вид транспорту дорожчий та не може забезпечити транспортування таких обсягів експортних перевезень, як морським транспортом. Тому зерновий експорт і його безперервність є критично важливими для України як з точки зору розвантаження внутрішнього ринку, так і як джерело валютних надходжень.

Зерновий коридор відкривався під тиском гуманітарних організацій та місій, оскільки вимушена відсутність України на світовому ринку зерна підняла ціни та викликала голод у низці вразливих країн, насамперед, Африки. Згідно статистики зернового коридору на 01.12.2022 р. з чорноморських портів вийшли 577 суден, які відправили українське зерно у понад 30 країн світу (рис. 6).

Росія різними способами намагалась блокувати і обмежувати вихід суден: були періоди, коли судна простоювали по 10–14 днів. Найбільший пік завантаження суден, що вийшли з українських портів припав на жовтень-листопад 2022 р. – загалом 356 суден, що складає

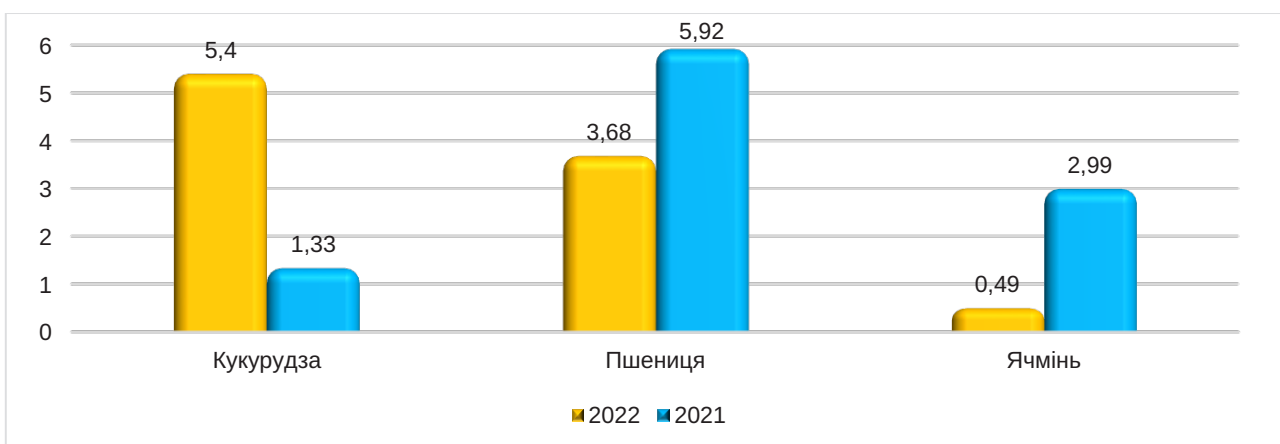

Рис. 4. Товарна структура експорту України у 2021–2022 рр. (млн тонн)

Примітка: у 2022 р. експортні обсяги зерновим коридором подано станом на 01.12.2022 р.

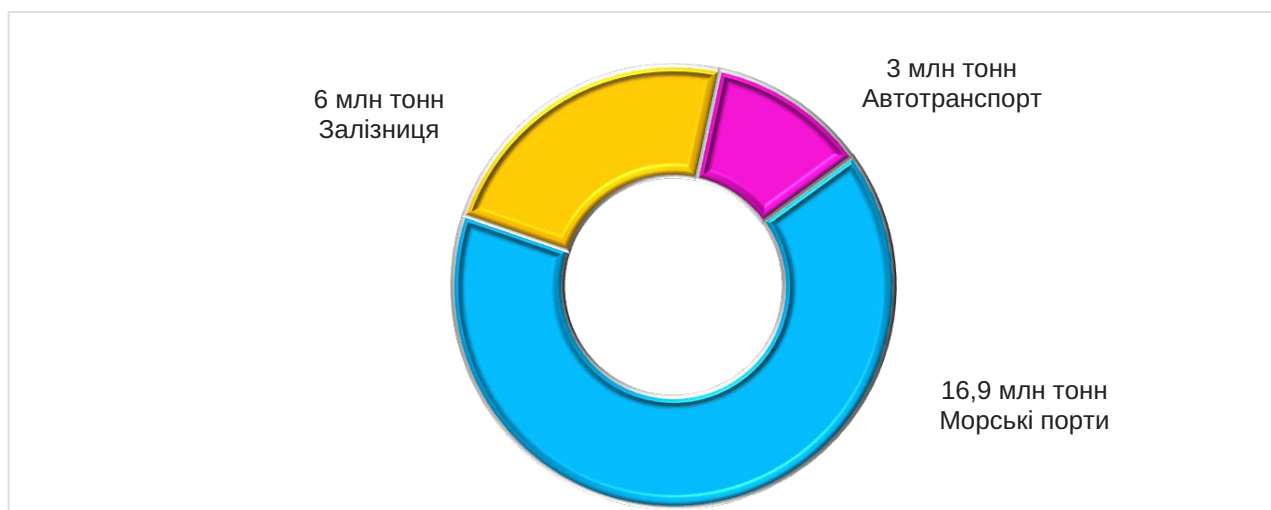

Рис. 5. Експорт зернових за типом транспорту за січень-жовтень 2022 р.

Джерело: розраховано автором на основі [7]

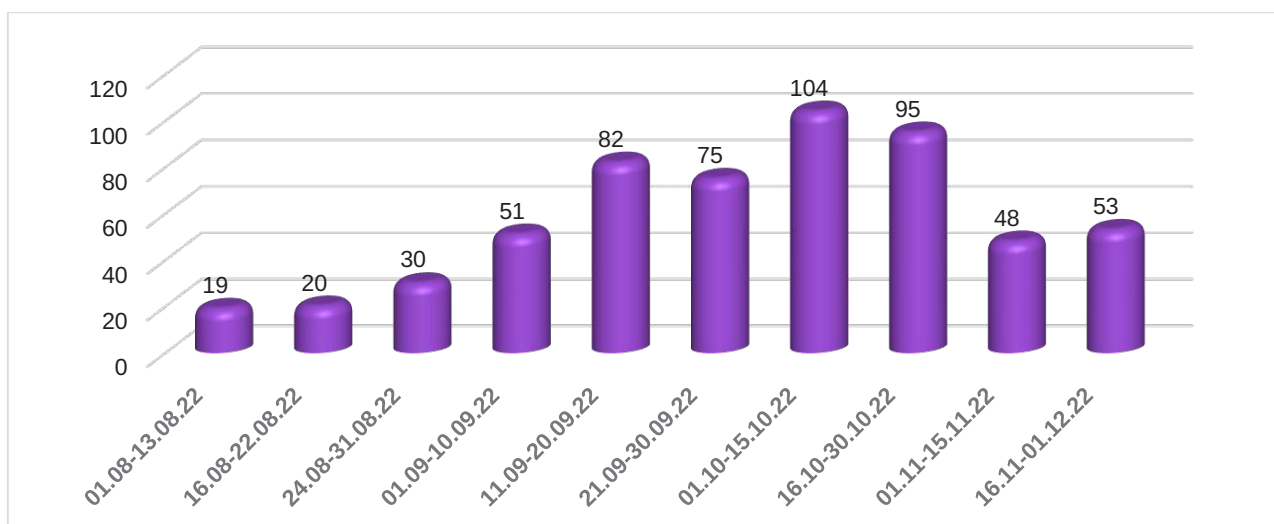

Рис. 6. Динаміка суден, що вийшли з українських морських портів зерновим коридором на 01.12.2022 р.

Джерело: розраховано автором на основі [7]

майже 62% від усієї кількості суден за період дії зернового коридору.

Географічна структура експорту зернових у 2022 р. зазнала змін. Якщо у 2021 р. першість в експорті українського зерна припала на Китай, Єгипет та Туреччину, то станом на 01.12.2022 р. у ТОП-5 країн-імпортерів входять Іспанія, Туреччина, Китай, Італія та Нідерланди (рис. 7).

Вітчизняним експортерам частково вдалося відновити експорт через канал Дунай-Чорне море, проте це повністю не знімає напругу на світовому ринку продовольства. Уже зараз чітко зрозуміло, що війна буде мати значні наслідки для світового ринку

продовольства та волатильність цін на сільськогосподарську продукцію, суттєвий вплив на ланцюги поставок продовольства і рівень продовольчої безпеки для країн-імпортерів продовольства та країн із низьким рівнем доходу та малозабезпечених груп населення. Зменшення цінових ризиків стає можливим за умов скоординованих заходів на міждержавному рівні з метою відновлення зруйнованих логістичних ланцюгів в Україні, а також підтримка вітчизняних товаровиробників з метою забезпечення оборотними коштами шляхом надання доступних кредитів.

Зменшення обсягів експорту зернових з України зумовило зростання світових цін на

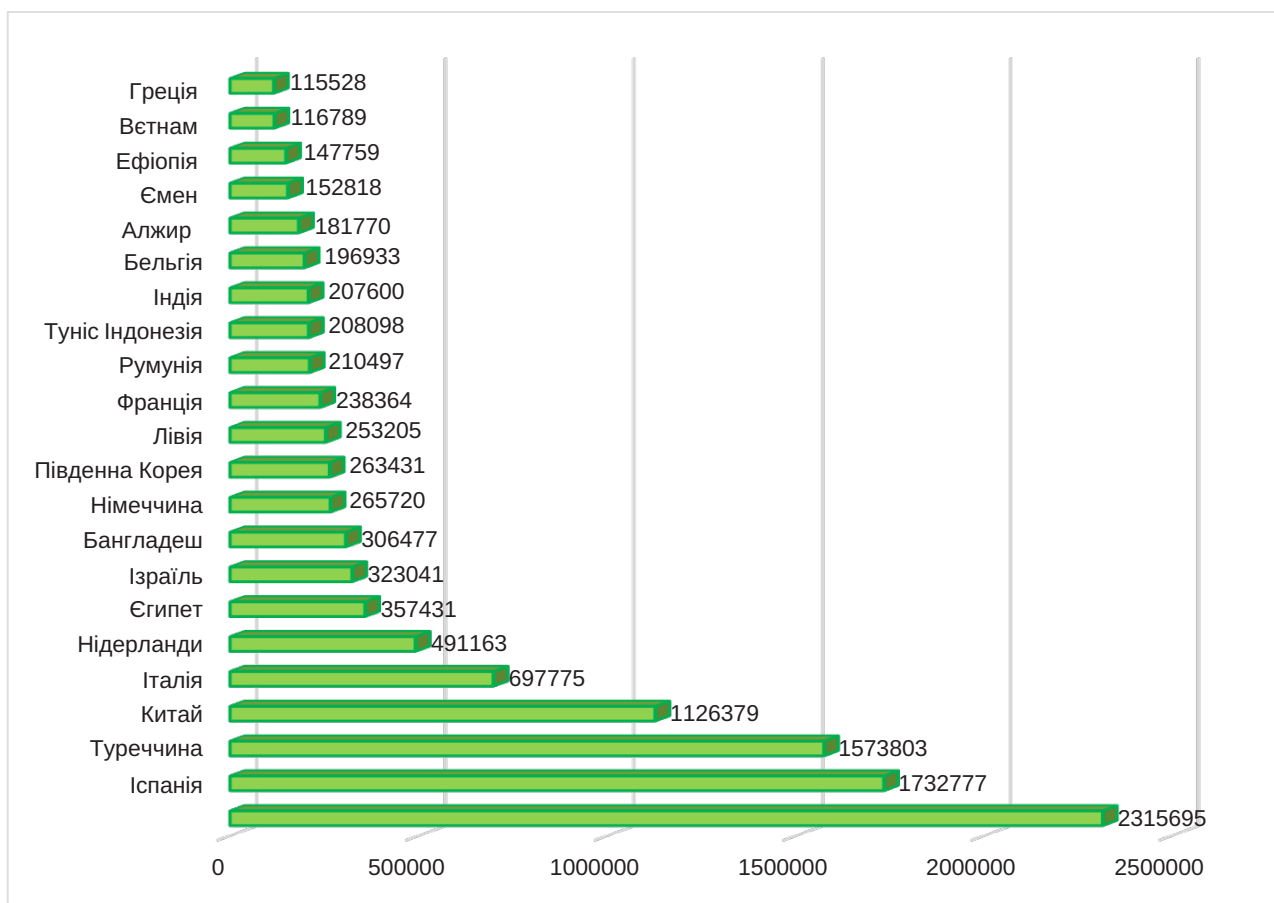

Рис. 7. Географія експорту зернових з України станом на 01.12.2022 р. (млн. тонн)

Джерело: розраховано автором на основі [7]

зерно та створило інфляційний тиск. Крім того, підвищення цін на зернові може мати в найближчій перспективі негативні наслідки для світових продовольчих ринків, насамперед підвищить ризики глобального голоду, особливо, у деяких найменш економічно розвинених країнах Африки та Азії.

Цінова динаміка на внутрішньому та світовому ринку зернових культур, яка за останні 10–15 років мала досить високий ступінь кореляції, у 2022 р. суттєво відрізнялася. Зменшення пропозиції зернових супроводжувалося ціновим зростанням на світовому ринку, тоді як на ринку України ціни залишалися на рівні попереднього сезону. До моменту дії зернового коридору внутрішні ціни на зернові коливались у діапазоні 2500 до 4900 грн. за тону. Враховуючи дорожню вартість логістики через неможливість вивезти зерно морем, багато виробників втратили значну частку експортних доходів, а в деяких з них рентабельність знизилась до 0. Крім того, на цінову ситуацію вплинуло і значне перевищення пропозиції над попитом, неготовність аграріїв

істотно поступатися в ціні та низькі темпи збирання врожаю кукурудзи.

В період дії зернового коридору внутрішні ціни на зернові зросли до 5000–5700 грн за тону (рис. 8). Так, після 12.12.2022 р. більшість переробників підвищили закупівельні ціни на пшеницю 2 та 3 класу на 100–200 грн. за тону і станом на 15.12.2022 р. вони зупинились у діапазонах 6000–7500 та 5900–7300 грн. за тону відповідно.

Поступове зростання внутрішніх цін на зернові відбувалось через зменшення пропозиції, що було наслідком російських ракетних ударів по енергетичній інфраструктурі України 23.11.2022 р. При цьому 90% її території залишилося без світла, що негативно позначилося на логістиці, перевалці та загалом роботі локального експортного ринку. Через відсутність електрики тимчасово не працювала й низка пунктів пропуску на кордоні. При цьому стрімкіше зростання цін стримувалося зниженням темпів експорту зазначеної культури через деяке послаблення попиту європейських імпортерів і скорочення обсягів

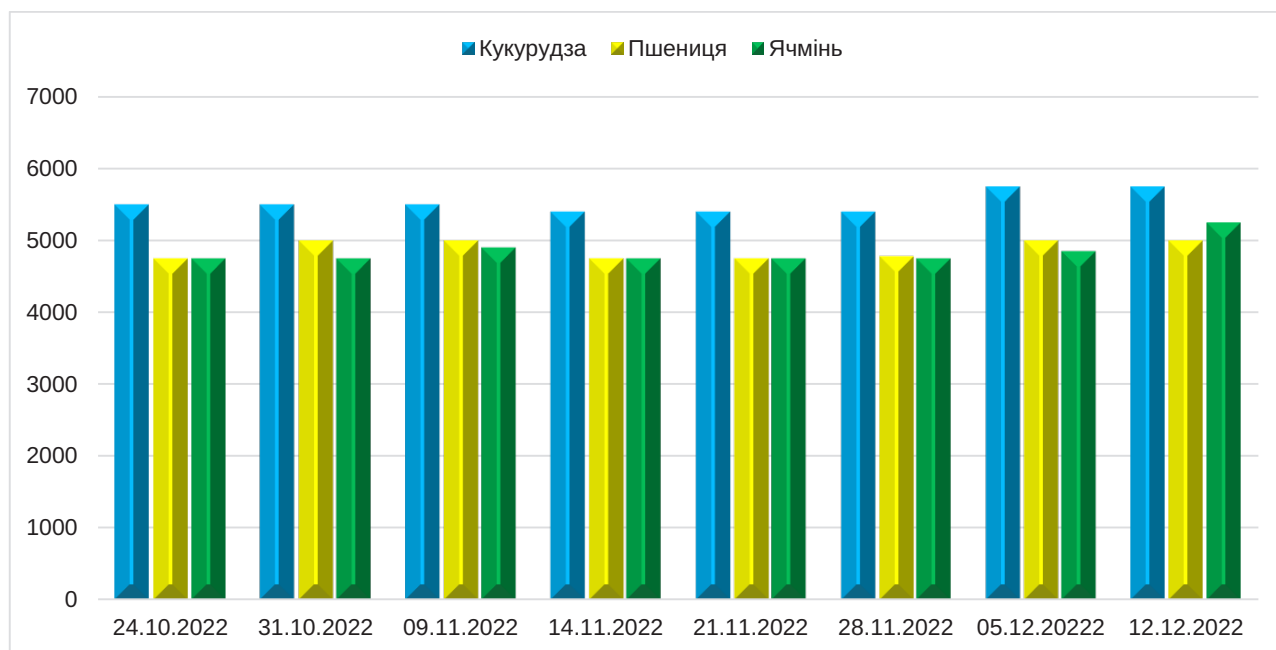

Рис. 8. Динаміка внутрішніх цін на кукурудзу, пшеницю і ячмінь в Україні у жовтні-грудні 2022 р.

Джерело: розраховано автором на основі [8]

постачання зерна морем через проблеми з енергопостачанням портової інфраструктури. До того ж збільшення витрат на переробку пшениці через часті перебої з електроенергією та необхідність використання генераторів для підтримки виробництва обмежували можливість підвищувати закупівельні ціни на сировину.

Оскільки Україна є основним гравцем на світовому ринку виробництва зернових та продуктів їх переробки, що впливає на формування світових ринкових запасів зернових, і є залучена у світові ланцюги поставок продовольства, то це зумовлює виникнення ризиків посилення інфляційних процесів не лише на національному, але й на міжнародному рівні. Одним із цінових ризиків для світового ринку продовольства під час ведення війни в Україні є збереження або підвищення темпів інфляційних процесів, що виникли під час пандемії COVID.

Світові ціни на зерно з початку повномасштабної війни росії проти України різко пішли вгору. Після початку дії угоди зернового коридору ціни на світових ринках стабілізувались. Однак після того, як Росія оголосила про припинення своєї участі у зерновій угоді, світові ціни на зерно різко пішли у верх (рис. 9).

Внаслідок зниження ефективності функціонування фірм виробників та експортерів зернових в Україні під час війни виникли нові напрямки у сфері виробництва, зберігання

та експорту зерна. Зокрема, це проекти з будівництва нових та розгалуження існуючих елеваторів поблизу західних кордонів; використання альтернативних методів зберігання та сушіння зерна; залучення малих портів Дунаю з транспортування зернових.

Блокування чорноморських портів росією зумовило виникнення таких ризиків для зернової галузі в Україні:

Фінансові втрати вітчизняних виробників – прості у вивезенні зерна за кордон зумовлюють втрату валютної виручки і тим самим зростає ризик недофінансування майбутніх витрат на насіння, пальне та засоби захисту рослин. За період військових дій значно зросли ціни на ресурси, що використовуються для виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема ціни на насіння, засоби захисту рослин, добрива та паливо зросли в середньому на 40–45%. Через блокування морських портів – з березня до серпня були дуже низькі темпи експорту агропродукції. У березні експортували всього 322 тис. тонн, у квітні – 970 тис. тонн, у травні – 1,2 млн тонн, а у червні – більше 1 млн тонн. Після розблокування одеських портів у серпні 2022 р. ця цифра склала 4 млн тонн, однак це у 1,5 рази менше, ніж до війни у 2021 р.

Низькі ціни на зернову продукцію, які в Україні через зменшення темпів експорту катастрофічно впали. У червні за 1 тону пшениці пропонували в середньому 5700 грн., а на

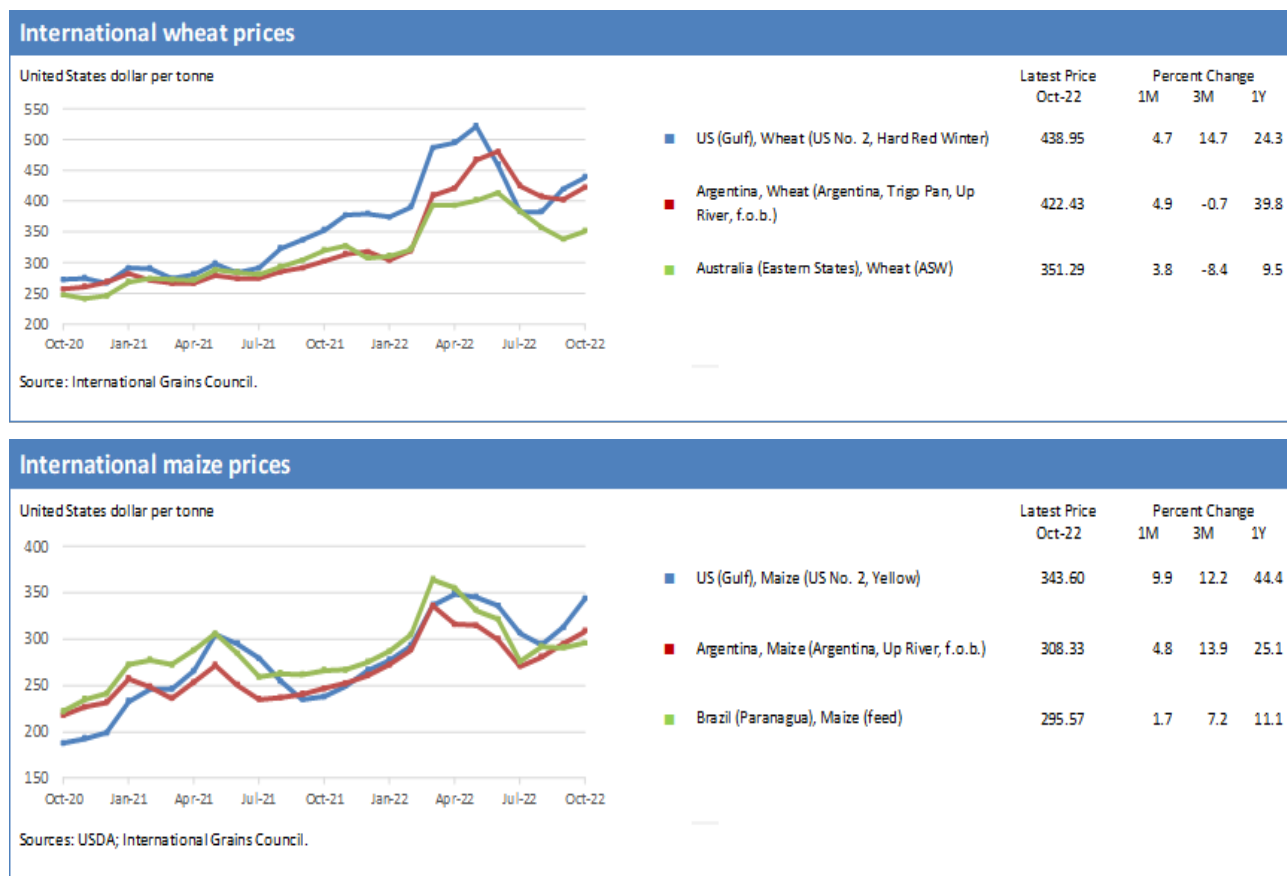

Рис. 9. Динаміка світових цін на пшеницю і кукурудзу у 2020–2022 р.

Джерело: [5]

кінець серпня ціна склала 4050 грн, за 1 тону кукурудзи – відповідно 5600 грн і 4250 грн [2].

Нестача елеваторів для зберігання зерна – на початок 2022 р. загальна місткість зернохосовищ складала 75 млн тонн. Оскільки найбільші потужності із зберігання зернових зосереджені на півдні країни, в районах бойових дій, то на сьогодні доступними можна вважати елеваторів для зберігання лише на 60 млн тонн.

Зменшення посівів під майбутній врожай 2023 р. – внаслідок бойових дій, окупації та замінування територій Україна втратила майже 20% посівних площ. Зменшення засіяних площ під озимі зернові у 2022 р. на 40% порівняно з 2021 р. зумовлено також меншими доходами або і відсутністю прибутків у виробників.

Негативні наслідки для розвитку зернової галузі в Україні будуть мати вплив і на світовий ринок зерна. Зокрема такими викликами для світової спільноти і міжнародних організацій з безпеки та продовольства є:

Виникнення дефіциту продовольства і, як наслідок, голод у бідних країнах, зокрема

Африки та Азії. Так у 2021 р. залежність 36 із 55 країн від експорту з України та росії становила понад 10% їхнього загального обсягу імпорту пшениці, причому деякі країни імпортували пшеницю виключно з України та росії.

Україна є четвертим світовим виробником і експортером сільськогосподарських товарів. Суттєве зменшення пропозиції зернових на світових ринках призведе до підвищення світових цін на них, а також спровокує посилення інфляційного тиску загалом.

Зростання цін на зернові матиме вкрай негативний вплив на продовольчі ринки загалом, насамперед, у менш розвинутих країнах, де є низька купівельна спроможність населення, яке потерпає ще й від нестачі продовольчих товарів.

Світові продовольчі та сільськогосподарські організації об'єднали свої зусилля для допомоги з відновлення і налагодження виробництва та експорту зернових культур з України на міжнародні ринки, щоб впоратися з наслідками російської агресії в нашу країну. Основні заходи щодо зменшення ризиків

для українського і світового ринку зернових, мають здійснюватися у таких напрямках:

Відновлення потужностей для зберігання зернових та функціонування ланцюжків поставок від збирання врожаю до експорту. Так, станом на травень 2022 р. 14% елеваторів було зруйновано, а ще близько 10% опинилися на окупованих територіях. Найбільш цінними для зберігання зернових, при теперішній ситуації на фронтах, будуть елеватори західних областей. Їх приблизна потужність складає 9 млн тон. Зараз, не зважаючи на війну, елеватори в цих регіонах будуються, але це істотно не змінить ситуацію [9]. У рамках реалізації нового проекту, що фінансується Японією, ФАО займеться вирішенням проблеми нестачі сховищ за допомогою виділення дрібним землевласникам поліетиленових рукавів для зберігання зерна, обладнання для навантаження та розвантаження зерна, а також постачання довгострокових модульних сховищ для зберігання зерна, орієнтовані на малі та середні фермерські господарства у 15 областях.

Збереження виробничого потенціалу українських фермерів для забезпечення безперервності виробництва у майбутньому. Українські фермери годують себе, свої громади та ще мільйони людей у всьому світі. Забезпечення можливості для продовження ними виробництва, безпечного зберігання та отримання доступу до альтернативних ринків для продажу своєї продукції має вкрай важливе значення для забезпечення продовольства, збереження джерел засобів для існування, зміцнення продовольчої безпеки в Україні та забезпечення інших країн, що залежать від імпорту, стійкими та достатніми поставками зерна, за прийнятною ціною. Крім цього, проект надасть технічну підтримку уряду для створення альтернативних маршрутів експорту зерна та сприятиме швидкому нарощуванню технічного потенціалу лабораторії в Ізмаїлі, яка дозволить фермерам дотримуватись міжнародних стандартів, у тому числі в галузі здійснення перевірки якості зернової продукції на безпеку та сертифікацію.

Запуск державної програми викупу зернової продукції у виробників за економічно обґрунтованими цінами. Важливою є державна підтримка аграріїв шляхом забезпечення посівним матеріалом, паливом, надання пільгового кредитування тощо.

Фінансування програм з розмінування території. За оцінками Української асоціації саперів, нині близько 83000 км² території забруднено різними типами вибухових предметів.

До прикладу, за даними Продовольчої та сільськогосподарської організація ООН (ФАО), вартість розмінування в Хорватії становила близько 1,25 євро за 1 км², вартість знищення однієї протипіхотної міни – 0,56 євро. З огляду на ці витрати вартість заходів з розмінування в Україні лише вказаної площі перевищує 10 \$ млрд [1].

Перехід України із сировинного експортера до експортера продукції з доданою вартістю. Це дозволить з просто аграрної держави перетворитися на високотехнологічну аграрну державу і вирішити питання забезпечення продовольчої безпеки у світі.

Висновки. Україна впродовж останнього десятиліття займала лідируючі позиції в рейтингах основних світових виробників і експортерів зернових (кукурудзи, пшениці, ячменю). Однак у 2022 р. російське вторгнення в нашу країну привело до негативних наслідків та ризиків розвитку зернової галузі. Зокрема, зменшилися посівні площі під майбутній врожай, через замінування, окупацію та ведення бойових дій на півдні та сході країни; знизилась ціна, а відповідно і доходи виробників зерна, через зростання вартості пального та порушення логістичних ланцюгів; скоротилися експортні можливості України через блокування росією Чорноморських портів. Ситуація в нашій країні напряму впливає на світову кон'юнктуру ринку зерна і може спричинити голод в багатьох країнах Азії та Африки. Тому виклики, які сьогодні є, для розвитку і стабілізації зернового ринку в Україні, повинні вирішуватись спільними зусиллями світової спільноти і включати такі заходи:

Державна підтримка виробників зерна: надання безоплатної допомоги та пільгових кредитів у відбудові потужностей для зберігання зерна, на закупівлю насіння і паливомастильних матеріалів; викуп зерна за економічно обґрунтованими цінами.

Впровадження заходів не тільки щодо виробництва, але і переробки зернових, забезпечуючи тим самим населення робочими місцями та додатковими надходженнями в бюджет країни. Крім того, буде можливість перейти із сировинного експортера до експортера готової продукції.

Виробництво таких видів зернових, які з точки зору ефективності та екологічності дозволять зменшити навантаження на ґрунти та збільшити використання біоустановок для потреб виробників зерна та населення.

Якнайшвидше розмінування території України, щоб була можливість безпечно розпочати весняну посівну кампанію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ukraine: FAO scales up efforts to save upcoming harvest, ensure export of vital grains. URL: <https://www.fao.org/newsroom/detail/ukraine-fao-scales-up-efforts-to-save-upcoming-harvest-ensure-export-of-vital-grains/en>.
2. Чи буде продовольча криза у 2023 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/13/691440>.
3. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Центр Разумкова, 2022. 103 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf.
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/faostat/ru/#data>.
5. GIEWS FPMA Tool monitoring and analysis of food prices. URL: <https://www.fao.org/giews/food-prices/price-tool/en>.
6. ТОП-10 країн виробників пшениці в 2021/22 МР. URL: <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2021-22-mr>.
7. Офіційний сайт Української зернової асоціації. URL: <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru>.
8. Офіційний сайт УкрАгроКонсалт. URL: <https://ukragroconsult.com/grain-prices>.
9. Муха М., Воробйова І. Проблеми експорту зерна через ЄС та потужностей зберігання в Україні. URL: <https://elevatorist.com/blog/read/761ekspport-cherez-suhoputni-shlyahi-do-yes-mojlivosti11>.
10. Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку. *Економіка АПК*. 2021. № 2. С. 48-58. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048>.
11. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Євтушенко В. Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. *Економіка АПК*. 2019. № 4. С. 29-38. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029>.

REFERENCES:

1. Ukraine: FAO scales up efforts to save upcoming harvest, ensure export of vital grains. Retrieved from <https://www.fao.org/newsroom/detail/ukraine-fao-scales-up-efforts-to-save-upcoming-harvest-ensure-export-of-vital-grains/en>.
2. Chy bude prodovolcha kryza u 2023 rotsi [Will there be a food crisis in 2023]. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/13/691440>.
3. V. Yurchyshyn (Ed). (2022) Neopolitychni ta heoekonomichni zminy, formovani pid vplyvom rosiiskoi ahresii, ta onovlennia mistsia Ukrainy u svitovomu prostori [Geopolitical and geoeconomic changes formed under the influence of Russian aggression and renewal of Ukraine's place in the world]. Kyiv: Tsentrazumkova. Retrieved from https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf.
4. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Retrieved from <https://www.fao.org/faostat/ru/#data>.
5. GIEWS FPMA Tool monitoring and analysis of food prices. Retrieved from <https://www.fao.org/giews/food-prices/price-tool/en>.
6. TOP-10 krain vyrobnykiv pshenytsi v 2021/22 MR [TOP-10 wheat-producing countries in 2021/22 MY]. Retrieved from <https://latifundist.com/rating/top-10-krayin-virobnikiv-pshenitsi-v-2021-22-mr>.
7. Ofitsiyni sait Ukrainskoi zernovoi asotsiatsii [Official website of the Ukrainian Grain Association]. Retrieved from <https://uga.ua/statistika-zernovogo-koridoru>.
8. Ofitsiyni sait UkrAhroKonsalt [Official website of UkrAgroConsult]. Retrieved from <https://ukragroconsult.com/grain-prices>.
9. Mukha M., Vorobiova I. Problemy eksportu zerna cherez YeS ta potuzhnostei zberihannia v Ukraini. Retrieved from: <https://elevatorist.com/blog/read/761ekspport-cherez-suhoputni-shlyahi-do-yes-mojlivosti11>.
10. Cheremisina S. H. (2021) Rynok zernovykh kultur v Ukraini: analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku [Market of grain crops in Ukraine: analysis of the current state and development prospects]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, 2, 48–58. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202102048> [in Ukrainian].
11. Ilchuk M. M., Konoval I. A., Baranovska O. D., Yevtushenko V. D. (2019) Rynok zerna v Ukraini ta yoho stabilizatsiia [Grain market in Ukraine and its stabilization]. *Ekonomika APK – Economy of agro-industrial complex*, 4, 29–38. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029> [in Ukrainian].